

BODÓ BARNA

A ROMÁNSÁG CSÁNGÓI

Románok és szerbek közötti erőterben

■ Minden közép-kelet-európai népnek megvan a határon túli közösségei, hiszen Európa ezen történelmi szempontból viharos térfelén az etnikai és államhatárok még ott sem mindig esnek egybe, ahol a természetes határ – nagy folyó vagy hatalmas hegy – ezt elősegítené.

Ha keressük, és miért ne tennénk, hogy melyik a Közép-Kelet-Európa leginkább „történelmen kívüli” népcsoportja, a kifejezés Eric Wolf által használt értelmében, akkor a *vlachokat* mindenképpen számba kell venni. A történelmen kivülség, vagyis a közösségi sors mások általi irányítottsága tájainkon a leginkább a cigány/roma népességre jellemző: nemcsak saját államisággal nem rendelkeztek/-nek, de anyaországuk sincs, amely érdekükben szükség esetén felléphetne. Vannak továbbá olyan etnikai kisközösségek, amelyek esetében nemzeti hovatartozás vitatott, vagyis két egymással történelmi kapcsolatban álló nemzet is hozzá tartozónak tekinti a vonatkozó etnikai csoportot, ami egyrészt feszültségek forrása, másrészt pedig a közösség tagjai számára meglévő identifikációs lehetőségeket akként növeli, és maga a közösség ezáltal kevésbé „látja” önmagát. Növekszik a történelmi manipuláció, a többségi politikai beavatkozás esélye és jelentősége.

A vlachokról azt is mondhatjuk, ők a románság csángói. A csángó a magyarság leginkább elhagyott, leginkább segítségre szoruló, más magyar közösségekkel közvetlen kapcsolatban nem lévő magyar nyelvű közössége. Ismert, jelentős részük eljutott a nyelvvesztés határára. Ennek egyik oka,

Belgrád elindult az uniós tagság felé vezető úton, ugyanakkor 2012 tavaszán a román parlament két házának elnökei közös nyilatkozatban fejezik ki abbéli véleményüket, hogy Szerbiának a kisebbségi kérdést, beleértve a vlach helyzetet, megnyugtatóan meg kell oldania.

hogy a román nemzeti politika sokáig románokként tartotta őket számon, illetve az utóbbi időben bár nem jellemző a románsághoz való tartozásuk hivatalos hangoztatása, de az anyanyelvben, a magyar nyelvben való megmaradásuknak az intézményi feltételeit a román állam nem teremti meg, nem is segíti. A vlachokról is elmondható, Szerbiában, ahol a legtöbben élnek, a szerb-jugoszláv-szerb államiság mintegy két százada alatt erős asszimilációs politikának voltak kitéve. A vlachokra való odafigyelés Romániában az utóbbi években kezdett erősödni, a közös Európa politikai folyamatai is hozzájárultak ehhez, de távol állunk attól, hogy a bukaresti nemzetpolitika a vlachok vonatkozásában koherens stratégiával rendelkezne. Elindult valami a vlachokat illetően, de mintha másodlagos kérdésként volna jelen a bukaresti politikai prioritások jegyzékén. Úgy tűnik, a román nemzetpolitika számára két nagy kérdés létezik: Bessarábia, vagyis a nagy román egyesülés ügye, illetve a magyarországi apró román közösség, ez visszahatásként, az erdélyi magyarság léte és követeléseinek okán. Ezek mellett a vlach kérdés eltölpül a bukaresti politikacsinálás műhelyeiben.

Mint sok esetben, most is jelzésértékű lehet az internetes keresés. A román nyelvű internetes keresésre, hogy *kik a vlachok* – közel 80 ezer találatot kapunk. A román nyelvű keresés a *csángókra* jelentős különbséget mutat: 4300 találat. A magyar nyelvű csángó-keresés találatszámja 18 ezer, ez is jóval kisebb a román nyelvű vlach találatszámánál. A vlachokra vonatkozó magyar keresés 31 ezer találatszámja magasabb, vagyis a vlach kérdésre nagyobb az odafigyelés. Alighanem egy paradoxonnal állunk szemben: miközben a csángók identitás-megőrző támogatására léteznek évek óta futó programok, amelyeket egyrészt a magyar állam, másrészt az erdélyi magyar közösségek módszeresen támogatnak, a vlachok ilyen jellegű támogatásban sem az anyaország, sem a vajdasági románság, sem romániai helyhatóságok (megyék, megyeszékhelyek) részéről nem részesülnek. Tehát a csángókkal kevesebbet foglalkozik az internetes nyilvánosság, de támogatásuk létező és folyamatos. A vlachok iránt nagyobb az érdeklődés, de nem kapnak módszeres, kiszámítható – legfontosabb eseti – támogatást.

Vlachok, vallahok, rumunok

■ Kik a vlachok? Idézhető több magyar forrás, de talán jobb volna román forrásokra támaszkodni. A román anyagokban sok az átvétel, a vonatkozó portálok böngészése alapján nem lehet megállapítani, ki számít vlach kérdésben első számú, igazi román szakértőnek. A keresések azt látszanak alátámasztani, hogy a nagyszámú internetes találat magyarázata: a románság (és mások is) most kezdi(k) felfedezni a vlachokat, sok a kérdés, a felvetés, a szubjektív megszólalás. Ugyanakkor további szűkítés szükséges, mert az elkövetkezendőkben kizárólagosan a Szerbia területén élő vlachokra utalok.

A vlachok különböző népek névhasználata szerint Közép- és Kelet-Európa román közösségei. Ide tartoznak az aromán, meglenoromán, isztroromán közösségek, a román nyelvben együttesen vlachok. Történelmi szempontból a modern román állam előtti, Duna-menti románság: Vallahia. A román állam kialakulása utáni értelmezésben olykor a román *határokon túli románok*. A vlach elnevezés feltehetőleg ó-német eredetű, jelentése eredetileg „idegen”. A későbbiekben általánosan használt fogalom lett a latinul beszélők azonosítására, a Balkán félsziget területén pedig szláv közvetítéssel vált használhatósá. Azonban nem minden nyelvterületen használták, használják a vlach kifejezést. A teljesség igénye és részletes magyarázat nélkül a Balkánon, illetve Kelet-Közép-Európában Thesszáliában gyakran az arman, Albániában a raman és az arvanitovlach, a Bizánci Birodalomban a mavrovlach, Makedóniában

a makedovlach, Dalmáciában a morlak, Szerbiában és Magyarországon pedig többek között a cincár megjelölés terjedt el.

A szegényes szakirodalom szerint a *vlachok* (ejtsd: vlah) a Balkán-félsziget különböző országaiban élő népcsoportok, akik a latin nyelvből származó nyelveket beszélnek. A következő országokban élnek: Szerbia, Bulgária, Macedónia, Albánia, Görögország, Románia és Horvátország. Saját magukat Görögországban, Romániában, Macedóniában és Albániában arománoknak nevezik, a többi országban használják önmagukra a *vlach* nevet. A vlachok egymáshoz közel álló, a román nyelvhez hasonló, kölcsönösen érthető nyelveken beszélnek. A nyelvészek ezeket nyelvjárási csoportokra osztják. A vlachok ma ortodox vallásúak. Régen kisebb részük – főleg Horvátországban – katolikus volt, de az idők folyamán ők asszimilálódtak. A vlah kifejezés első megjelenését 976-ra teszik, az első bolgár cársággal kapcsolatosan jelenik meg Ióánnész Szkülitész görög krónikás egyik munkájában.

A Duna-menti vlachok legjelentősebb szállásterülete a Timok völgye. A Timok folyó a szerb-bolgár határ térségében a Duna jobb oldali mellékfolyója, Negotintól 10 km-re keletre torkollik a Dunába. A bolgár oldalon vlachok a Vidin régióban élnek. Bulgáriában a Dunától délre élő románokat *belivlasi*, vagyis fehér románoknak nevezik, és a Dunától északra lévőket, vagyis a Romániában élőket *cenri-vlasi*, tehát fekete románoknak. A kifejezések átkerülnek a többi balkáni nép fogalomhasználatába is: a törökök átveszik a bolgár kifejezéseket, lefordítják: *Ak-iflak*, *Kara-iflak* (ak – világos, kara – sötét, fekete), a görögök szóhasználata szerint léteznek *kucovlachok* (a *kuco* szó jelentése sánta, megjelenik román krónikákban, pl. Dinitrie Cantemirnél). Ők alkotják Nagy Vallachiát, a Dunától délre található *kuçuk-iflaklar* – Kis Vallachia.

A Timok völgyének két körzete: Bor és Zaječar – itt élnek a szerbiai vlachok.

A közhiedelem szerint a románság legjobb szomszédja Szerbia, a két nép között nagy és történelmi a barátság. A történészek szerint ez az állítás csak helyvel-közzel igaz. Bizonyos történelmi helyzetekben szövetségesek voltak, máskor éppen ellenkezőleg. Nem egy szerb vezető „rendet teremtett” olyan románok lakta vidékeken, ahol a románság nem volt eléggé „szófogadó”. Ezek a büntető fellépések előfordultak mindkét oldalon, de történelmi léptékben a szerbek tudták érdekeiket győzelemre vinni. Már 1809-ben Szerbia kéri, hogy keleti határa legyen a Timok folyó. Ezt a kérést az 1812-es bukaresti béke során a török szultán nem teljesíti. Miloš Obrenović, a szerb nemzeti hős 1815-ben kiharcolja Szerbia nemzeti függetlenségét, de nem sikerült a Timok térségét annektálnia. Több alkalommal kifejezi igényét ezekre a területekre (pl. 1829, Drinápoly), majd egy 1833-as katonai fellépés során elfoglalja ezt a területet. Obrenović erőszakos asszimilációs politikát folytat, a román tanítókat elzavarják, a helyükbe hozott szerb tanítók nem tudnak románul. A román papokat elűzik a határon túlra, a templom nyelve a szerb lett. Népeségcserére is sor kerül, sokan menekülnek. A folyamat évtizedeken át tartott, míg kialakult – állandósult – a mai helyzet.

Szerbia 1833-as területi növekedése: a vlachok ekkor kerülnek szerb fennhatóság alá.

A szerbek és a vlachok közötti viszony részben hasonlított az európai társadalmakon belül gyakran tapasztalható, zsidók iránt tanúsított ellenséges magatartáshoz. A szerbek társadalma a 19. század első feléig szinte teljes egészében paraszti elemekből állt, hiányzott ugyanis a szerb etnikumú polgári népesség. A városok lakossága és a polgári elit így nagyrészt idegen elemekből, többek között vlachokból állt. Ezek a vlachok az általános szerb vélekedés szerint közmondásosan fukarak voltak, a szerb paraszti társadalom tagjainál pedig általában jóval nagyobb vagyont hal-

moztak fel, magasabb szintű, görögös kultúrát testesítettek meg, ráadásul nem is szerbül, hanem aromun nyelven beszéltek.

A 20. században sem javul a vlachok helyzete, nincsenek intézményeik. Van egy román újságjuk a Zäiecarban (Zaječar) megjelenő *Vorba Noastră*, illetve Pojarevăt-ban kétnyelvű újság jelenik meg (*Bilten*). 1945 után Belgrád számára a vlachok szerbek. Lapjaikat betiltják 1948-ban, azóta sajtójuk sincs. A hivatalos népszámlálási adatok szerint az 1948-as 93 444 fős lélekszám 1961-re 1369-re apad. Ami természetes folyamatként nem képzelhető el. Bukarest mindvégig hallgat, miközben a vlachok szinte felszámolódnak, Tito a legjobb barát. A vlachok a 20. és a 21. században is hallattak, illetve hallatnak magukról, békésen. Számuk egyre inkább csökkenő, pontos adatot nem ismerünk, és a népszámlálási adatokat a legtöbben megkérdőjelezzik.

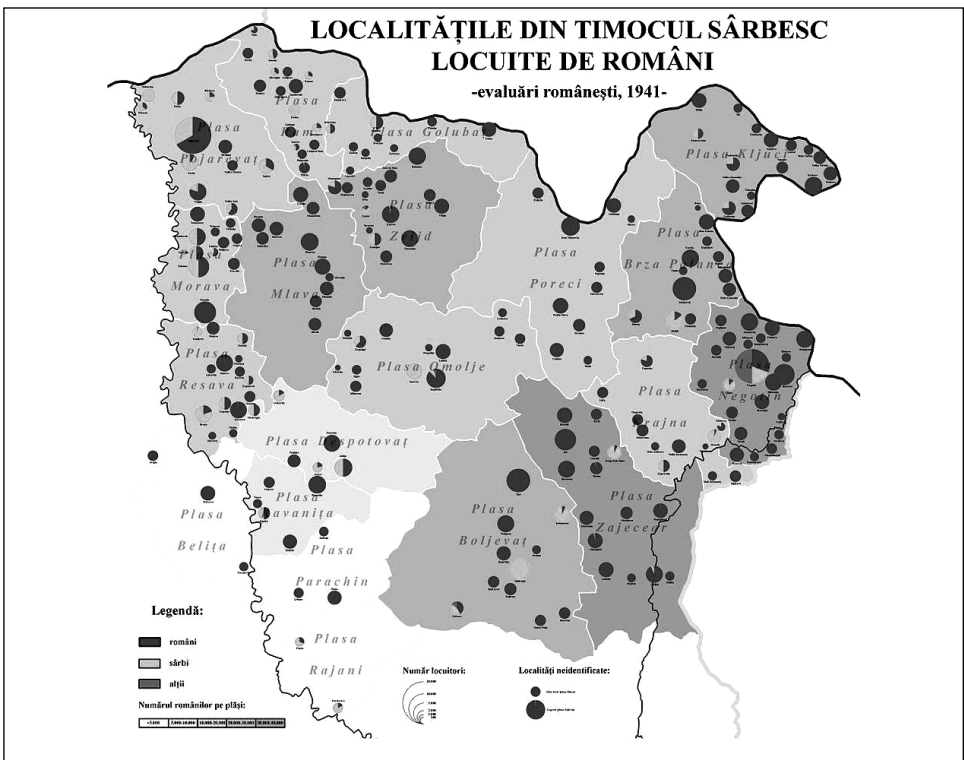
A szerbiai Timok völgynek a lakossága 712 ezer, közülük 2011-ben hivatalosan kb. 35 ezer ember (6%) vallotta magát vlachnak. A 2002-es népszámláláskor a szám nagyobb volt: 42 075 fő. A legutóbbi népszámlálás szerint a következő községekben él jelentős számú vlach népesség: Kucevo (28,3%), Boljevac (26,7%), Zagubica (22,4%), Bor (18,2%), Majdanpek (12,2%), Petrovac (10,9%), Golubac (9,9%), Negotin (7,5%), Zaječar (4,8%). A térség városainak lakossága jelentősnek mondható, Zaječar 60 ezres, Bor 33 ezer lakosú, Negotin lakossága 18 ezer fő. Tehát Borban kb. 6 ezer, Zaječarban 3 ezres, Negotinban másfél ezres vlach helyi közösség él. Abban megvan az egyetértés, hogy a 35 ezer – miként a csángók esetében – jelentős mértékben alulbecsült adat. Hadd utaljak a román akadémia korábbi elnöke, Eugen Simion író egyik kijelentésére: „egyesek szerint a timoki románság lélekszáma 500 ezer, mások szerint 300 ezer, annyi bizonyos, hogy jelentős hagyományos román kultúrájú közösséggel kell számolni”.

Az angol nyelvű térképen kék színnel jelölték a jelentős vlach lakossággal rendelkező térségeket. A barnássárgánál világosabb sárga részeken is élnek vlachok.

Fontos jelzés, hogy Eugen Simion nem vlachokról, hanem románokról beszélt. Temesvári román lapban fellelhető a megkülönböztetés: *români* és *rumuni*, vagyis *románok* az anyanemzet, *rumunok (rumánok)* a vlachok. Érdekes idézni Iosif Bena néprajzos adatait, aki egy 1995-ös dolgozatában a Timok völgye románt beszélő népességét 200 és 300 ezer közöttinek becsüli. Vlach vezetők szerint kb. 90–100 ezren lehetnek – senki sem tudja pontosan.

A síkvidéken élő vlachok (rumunok) által beszélt nyelvjárás az oltyán nyelvjáráshoz közelít, miközben hegyvidéken élők a bánásági román nyelvjáráshoz. Utóbbiak külön megnevezése az *ungureni* – a szótóban a *magyar* kifejezés jelenléte arra utalhat, hogy ezek többnyire az Osztrák-Magyar Monarchia fennhatósága alá tartozó Bánág felé építették ki kapcsolataikat. A vlach népesség által beszélt nyelv erős szerb hatást mutat, figyelmeztetnek a nyelvészek. Negotin városban tett látogatásom és ottani megbeszéléseink alkalmával meggyőződhettem, hogy a vlachok által beszélt (román) nyelv teljes mértékben érthető romániai román nyelvtudással.

Timok völgye rumunok által is lakott települései – számuk meghaladja a százat.

Vlachok (rumunok) helyzete, jogállása

■ Ha nyelvészeti szempontból a kérdés bonyolult, politikai szempontból még inkább az. A Timok völgyében élő vlachok anyanyelveként 2007 óta a románt ismeri el a szerb állam is. Politikailag a kérdést az bonyolítja, hogy a vlachok kisebbségkénti elismerésével Szerbiában két román nyelvű kisebbség jelenik meg: a románok, akik a történelmi Bánág, mai Vajdaság területén élnek, és a Timok völgyi vlachok. Ez az érdekvédelem terén feszültségeket ébreszt – amire később még kitérek.

A román közvélemény számára a vlachok nem léteztek egészen a legutóbbi idő-kig. Napjainkban szembesül a legtöbb román azzal, hogy (a „baráti Szerbiában”) a vlachoknak nincsenek anyanyelvű iskoláik, nem tanulhattak és tanulhatnak még ma sem, bár fakultatív tantárgyként, románul.

Kevés híradás jelenik meg arról, miként élnek a vlachok. A vlachok helyzetét a többség nem ismeri, nem hallott a népcsoportról, tehát helyzetüket át sem érezheti, nem is viszonyul a kérdéshez. Fontos volna azt is látni, hogy a településeiken miként vannak jelen a helyi közéletben. Egy-egy újságíró elmerészkedik a vlachok föld-jére, főleg azóta, hogy napirendre került Szerbia Európai Unió belépése.

Érdeemes idézni a bukaresti *Adevărul* 2011. március 2-i riportjából. A riporter fel-szólítja olvasóit, hogy románként gondolják végig, „képzeld bele magunkat, hogy szerb névvel születesz meg, szerb névvel házasodsz, és szerb névvel temetnek el. So-ha semmit nem hallottál Mihai Eminescuról vagy Mihai Viteazulról, mivel az isko-lában semmit nem tanulsz a románokról, még a román ábécét sem tanítják meg ne-ked. Minden nemzeti hős, akiről az iskolában tanulsz, szerb, és az iskolai ünnepsé- gen szerb klasszikusok verseit szavalod. Sem írni, sem olvasni nem tudsz románul, de egyáltalán semmit. A templomban szerbül beszél hozzád a pap. [...] Két napig jár- tam a Timok-völgye útjait, és ha nem álltam volna meg emberekkel beszélni, nem tudtam volna, hogy itt Burebista kora óta románok élnek: nincsenek kétnyelvű fel- iratok, nincs román templom, nincs román újság és iskola. Nincs semmi. Itt egy óri- ási paradoxonnal állunk szemben, hiszen a szerb jogalkotás igen nagylelkű a nem- zeti kisebbségekkel szemben, biztosítják az identitás megőrzéséhez szükséges joga- kat – oktatás, egyház, sajtó, többnyelvű hivatali táblák. De sehol semmilyen jelét nem láttam annak, hogy a Timok völgyében a románok ebből valamilyen módon ré- szesülnének.”

A hasonló hangvételű írások érzelmi töltete erős, és kimondottan elvárható, hogy ilyen közelítések is legyenek, hiszen a nemzetpolitika jelentős mértékben érzelmek- re épül.

Ezzel kapcsolatosan idézem fel a Negotinban számunkra megszervezett találko- zóra eljött Milica tanítónő esetét. Iskolai kulturális tevékenység keretében foglalko- zik a vlach népesség kultúrájával, van tánccsoportjuk, vezet énekkart. Ezekkel több- ször eljutottak a Bánságba, Olténiába – Temesvárt kimondottan szereti. Szeretett vol- na megismerkedni a románság történelmével, kért és kapott egy román történelem- könyvet. Olvasni kezdte – és nem értette. Egy sor történelmi szakkifejezést nem ér- tett, s hogy a kapott könyvet megérthesse, román–szerb szótárt vett igénybe. A ro- mán történelemkönyv egyes passzusait csak szerb közvetítéssel tudta feldolgozni. Nem kérdeztem meg – szőgyelltem –, hogy a nem értett, szerbre lefordított román szavakat megtanulta-e románul? Ilyenkor érezzük át Sütő András történelmi sóhaját: *engedjétek hozzánk jönni anyanyelvünk szavait!* S egy újabb sóhajjal kérdezhetjük: vajon a szerb és román nemzetpolitika korifeusai hallottak-e a sütői kérdésfelvetés- ről, érzékelik-e a helyzet tragikumát?

Végül, de nem utolsósorban: család és keresztnévek alapján szerbeknek lehetne gondolni a vlachokat. Azt a román ortodox papot, akiről kb. tíz éve valóban sokszor hírt adott a román sajtó, Bojan Alexandroviænak, romános írással Boian Alexandrovicinak hívják. Sem a keresztnév, sem a családnév nem román – a törté- nelem még neveiktől is megfosztotta őket. A fiatal, 1977-es születésű ortodox pap építette fel a vlachok első timoki templomát szüleinek a telkén, 2003-ban. Egyetlen nap és éjszaka hózták fel a kicsi templomot, mert a befedett Isten házát hatóságilag már nem szabad lerombolni. Ugyanis építési engedélyt román ortodox templomra nem kaptak. Felszólították, bontsa le a templomot – természetesen nem tette meg, ezért is építette magánterületre. A hatóságok perbe fogták, 2 havi felfüggesztett bön-

tönt kapott. A templom ügye 2008-ban a szerb püspöki szinódus elé került, és a papot elítélték. 2009-ben újabb felszólítás a bontásra, amikor a templom nemcsak elkészül, de egyre inkább fokozódik az érdeklődés iránta, külföldiek is jönnek – nemzetköziesedik a helyzet.

Világos, hogy a román ortodox egyháznak kell segítenie, de a helyzet alig mozdul. Belgrád évekig nem engedi létrehozni a verseci székhelyű román ortodox püspökséget, nem egyezik bele, hogy ide a temesvári ortodox mitropolita, akinek a fennhatósága alá tartoznak a vajdasági-szerbiai románok, püspököt nevezzen ki. Szerbia EU-s belépésének a kérdése ezt a kérdést is kimozdítja, a püspök elfoglalhatja tisztességét (2009) a Dacia Felix nevet viselő egyházkerület élén. A 2009 áprilisi találkozón, amikor a szerb ortodox pátriárka átadta román püspökséget elismerő dokumentumot Daniil új román püspöknek, a püspök előadta a szerb ortodox egyház vezetőinek, hogy megoldást kellene találni a vlach közösség hitéletével kapcsolatos kérdésekre is. Erre akkor nem kapott választ, később sikerült elfogadtatni, hogy a vlachok a verseci román püspökséghez tartozzanak, tehát kiválhattak a szerb ortodox egyházból.

Ezzel a helyzet még nem oldódott meg, ugyanis a vajdasági románok és a timoki vlachok közötti jelentősek a különbségek – előbbiek számára mindig biztosított volt az anyanyelvű oktatás, léteznek művelődési intézményeik, sajtójuk, kiterjedt kapcsolataik az anyaországgal. Az a tény, hogy a vlachok számbelileg fölényben vannak, egy sor képviseleti kérdést hívott elő. A megoldás – jelenleg – az, hogy külön eseprességet (protoprezbiterat) hoztak számukra létre, ennek lett a vezetője vikáriusként a bátor, templomépítő pap.

Vlach érdekképviselet

■ Magyar kisebbségiként az erdélyi magyar elit természetesen odafigyel a szerbiai-vajdasági folyamatokra, s el kell ismernünk, hogy az EU-tagságra pályázó Szerbia a kisebbségvédelemben Románia előtt jár. A nemzeti kisebbségek öngazgatási szervezet létrehozó 2009-es nemzeti tanácsokról szóló törvény egy új önkormányzati rendszert alakított ki a Szerbia Köztársaság lakosságának mintegy 17 százalékát alkotó etnikai kisebbségek számára. A törvény szerint a nemzeti kisebbségi tanácsok (NKT) legitim módon képviselik közösségeik tagjait a kultúrával, oktatással, tájékoztatással és hivatalos nyelvhasználattal kapcsolatos ügyekben, minden egyes kisebbségre vonatkozóan. A NKT-k jogot kaptak arra, hogy érdekeiket támogató intézményeket, szervezeteket és profitorientált vállalatokat alapíthassanak. Habár a biztosított jogok csupán konzultatív jellegűek, vagyis az állam a döntési kompetenciákat megtartotta, mégis elég jelentősek ahhoz, hogy az etnikai kulturális autonómia egyfajta prototípusaként kezeljék. A tanácsok költségvetési eszközökből finanszírozzák a munkájukat, de önálló bevételre is szert tehetnek, illetve külföldi és nemzetközi forrásokból származó támogatást is kaphatnak.

A Szerbiában élő 22 nemzeti kisebbség a nemzeti tanácsokon keresztül valósítja meg kulturális öngazgatáshoz fűződő jogát. 2014-ben 17 népcsoport választott közvetlenül kisebbségi önkormányzatot. Az orosz és a török nemzeti közösség nem vesz részt a választásokon, a goráni közösség vezetői pedig korábban úgy nyilatkoztak: nem tartják magukat nemzeti kisebbségnek. A lengyel, a montenegrói, a macedón és a horvát nemzeti közösség tagjai elektorok által választják meg nemzeti tanácsukat.

A törvényes keret egyszerre lehetőség és kihívás: a törvény alkalmazása során kialakuló konfliktusok komoly hatással bírnak a szerbiai nemzeti kisebbségi politika alakulására: megmutatják, hogy a nemzeti kisebbségek hogyan szerveződnek, identitásuk megőrzése céljából milyen kapcsolatrendszer építenek ki, illetve miként viszonyulnak a szerb államhoz.

A nemzeti tanácsok létrehozatala azt az esélyt jelentette a vlach/rumunok számára, hogy fordulat következze be a velük kapcsolatos belgrádi politikában. A modern délszláv-szerb államiság közel száz esztendeje alatt a vlachok a leginkább jogfosztott etnikai közösségnek számítottak, nem voltak sem anyanyelvű iskoláik, sem saját templomaik – hogy a Reményik-féle két alaptényezőt említsem. A helyzet világosan jelzi Belgrád álláspontját, miszerint vlach kisebbség létezik, őket nem külön kisebbségnek tekintik, hanem szerbeknek. Pontosabban: tekintették, mert az utóbbi évtizedben megindult egyféle változás. A legfontosabbat már jeleztem: kollektív jogaikat 2007-ben ismeri el a szerb állam, cserébe a független Koszovó elismerésének bukaresti visszautasításáért.

A deklaratív szintű elmozdulás még nem jelenti azt, hogy a vlachoknak biztosítják a jogot és lehetőséget anyanyelvük megőrzéséhez. Külön elemzés tárgyát képezhetné, hogy miért nem sikerült az elmúlt évtizedekben eredményesen küzdeni a jogaikért. Egyedül Görögországban rendelkeztek a második világháború előtt saját iskolákkal, ezek kaptak román állami támogatást is, de ezekből mára egy sem maradt.

Az utóbbi évtizedben a szerbiai Timok-völgyi vlachok azon törekvéseire lehetett felfigyelni, hogy a szerb kormányzat őket ne vlachként, hanem a vajdasági románokkal együtt románként ismerje el. Ez a törekvés ellenséges reakciót és (talán) félelmet váltott ki, hiszen a szerb politika a határ közelében élő vlach lakosság követelésében egy olyan faktort lát, amely hosszabb távon a nemzetállami egységet veszélyeztetheti. Ehhez a kérdéshez szólt hozzá Bogdan Aurescu, a nemzetközi jog professzora a bukaresti egyetemen, aki szerint Szerbia mesterségesen tesz különbséget románok és vlachok között.

A szerbiai románok és vlachok közötti további jelentős különbség a szerbekhez fűződő viszonyban is megmutatkozik: a vlachok közül sokan szerb érdekeket képviselnek. Ezért jelentheti ki a szerbiai vlachok kulturális autonómiáját képviselő Vlach Nemzeti Tanács elnöke, Radiša Dragojević a *Magyar Szó* riportérének a kérdésére válaszul, hogy „*Nem éri jogtiprás a szerbiai vlach nemzeti közösséget*”. A testület elnöke a továbbiakban kifejti, hogy „A vlach közösség tagjaitól senki sem várhatja el, hogy románoknak vallják magukat”, és szerinte Románia nem állíthatja ultimátum elé Szerbiát, ha a vlach kisebbségről van szó, mégpedig két okból nem: egyfelől azért, mert a vlachok nem érzik magukat jogfosztottaknak, másfelől pedig azért, mert a vlach kisebbség mellett létezik legitim román kisebbség is. „Minden hasonlóság mellett ez két autochton nemzeti kisebbség. A románok anyaországuknak Romániát nevezik meg, a vlachok pedig anyaországuknak Szerbiát tekintik. Nekünk semmi okunk, semmi alapunk Romániához fordulni, de neki sincs oka és joga, hogy a nevünkben bármit is követeljen” – hangsúlyozza Dragojević. Szerinte a vlach közösségen belül létezik az elégedetlenek egy csoportja, akik úgy vélik, a román nyelv az anyanyelvük, s ők csináltak ebből problémát, a román hatóságokhoz fordulva segítségért. A vlach közösségben vannak olyanok, akik megpróbálják „románosítani” ezt a közösséget, de kisebbségben vannak. Dragojević szerint ezt illusztrálja az a tény is, hogy a Vlach Nemzeti Tanács 23 tagja közül mindössze négyen képviselik a „promán opciót”. A nemzeti tanácsuk választási ülésén, a proromán opciót képviselő listán hét jelölt szerepelt, „közülük hárman azonnal csatlakoztak hozzánk, s onnantól a mai napig, úgy szavaznak, mint mi. Magában a nemzeti tanácsban, a Romániával kacérokodó politikai opció képviselőinek csoportja mindössze négy személyre korlátozódott” – magyarázza Radiša Dragojević, a Vlach Nemzeti Tanács elnöke.

2012-ben született a kezdeményezés, a vlach kisebbség létének hivatalos elismerése után, hogy a vlachok számára külön ábécét dolgozzanak ki. Ez azt is jelentheti, hogy külön nyelvről, de legalábbis olyan nyelvjárásról volna szó, amely esetében a román ábécé nem használható. A kezdeményező Siniša Celojević orvos, a Vlach

Nemzeti Tanács tagja, aki szerint a vlach ábécét a szerb nyelv adaptációja révén kell(ene) létrehozni.

Ezek után és alapján igenis érthető, hogy a vlach közösség bojkottálta a 2014 októberi nemzeti tanácsi választásokat, hogy felerősödött, kezelhetetlenné vált a vlach eliten belül a proromán és proszerb vonalak közötti ellentét. Boian Alexandrovici kezdeményezésére 2014 májusában a vlach szervezetek képviselői nyilatkozatot írtak alá, amelyben többek között vállalják, hogy nem engedik tovább bomlasztani közösségüket a „hamis vlachok”, a szerb érdekeket képviselők által. Több forrás szerint a 2010-es választás eredménye sem volt hiteles: ott szavaztak jóval többen, amely településeket a proszerb vlach vonalat képviselő szerb polgármesterek irányítanak, és a választásokon képviselőiket be kívánták juttatni a tanácsba. És kialakult a tanácsban a már idézett arány. A helyzetre válaszként meg a vlach egyesületek bojkottra szólítottak fel a nemzeti tanácsi választások előtt. Az eredmény: a korábbi elnök pozíciója erősödött, az új tanácsba 6300 szavazattal 18 képviselőt tudott csoportosulásával bevinni, további 2 tag a vlach ábécét kialakítani kívánó Siniša Celujević listáján jutott be. Hozott még 2 tagot Slobodan Perić, a szerb Haladó Párt embere, aki a párt segítségével hozta létre a Vlahok Egyesítése mozgalmat. Dragan Demiciről írja a román média, hogy egyedül van az ellenségek között. A szerb hatóságok hitelesként fogadták el a vlach tanácsi választásokat.

Vagyis a helyzet a korábbinál is feszültebb, pontosabban aggasztóbb.

A vlachok az utóbbi száz évben nem rendelkeztek igazi érdekképviselettel. Létezik egy párt, a szerbiai Rumunok Demokrata Pártja („Partidul Democrat al Rumânilor din Serbia”, szerbül „*Vlașca* Demokratska Stranka”), amelyről vlach civil szervezetek vezetői állítják, hogy őket nem képviselik.

Valami csak történt. Létezik egy rádióadó, amely vlach nyelven sugároz, és Bor városában elindult a helyi tévéadó keretében egy vlach nyelvű műsor.

Vlachok – nemzetközi politikai erőterben

■ Önkéntelenül is felmerül a kérdés: Bukarest számára milyen lehetőség mutatkozik a fent leírt helyzet politikai kezelésére? A helyszíni látogatás segíthet például. Victor Ponta román miniszterelnök és Titus Corlățean külügyminiszter 2014 júliusában Bor városában találkoztak a Timok-völgyi, dél-dunai románok képviselőivel. Dușan Pârvulovici, az Emberjogi Bizottság (Negotin) vezetője szerint kérték, hogy a bukaresti kormány támogassa őket a román nyelv iskolákban történő oktatásának bevezetésében és a templomépítések kérdésében. A sajtó utólagosan annyit idézett, hogy Ponta kijelentette: a térségben száz év múltán is beszélni fognak románul.

Dușan Pârvulovici minden bizonnyal szóba hozta a 2013 januárjában közzétett *Jelentést* a vlach közösség helyzetéről, amelyet az általa vezetett egyesület dolgozott ki. Az öt oldalas jelentés első része helyzetértelmezés, a második részben következnek a javaslatok. Az első rész első pontja: a nemzeti tanácsok egyes kisebbségek esetében nem az illető kisebbséget képviselik, nem az érdekükben tevékenykednek. A javaslatok-kérések között a legfontosabbak: a belgrádi parlamentben kapjanak a kisebbségek képviseletet, az állam ne avatkozzon be a kisebbségek szervezeti életébe, vessenek véget a kisebbségek vezetői elleni zaklatásoknak, legyen igazi vallásszabadság. Visszaköszönnek a már érintett kérdések.

Románia hivatalosan alig és későn mozdult meg a vlach nemzetársak érdekében. Nincs tér arra, hogy alaposan elemezzem Bukarest vlach-politikáját, csak jelzésekre vállalkozom. Az utóbbi években a román külpolitika és nemzetpolitika első számú szereplői megfordultak a vlachoknál, illetve Bukarestben fogadták a vlachok képviselőit. Boian Alexandrovici érdekében megmozdult a román külügy, a végkifejlet pozitív.

2007-ben a román parlament törvényt fogadott el a határon túli románok támogatásáról (a 299. sz. törvényt 2009-ben kiegészítették), amely pontosan fogalmaz: hatálya kiterjed azokra a személyekre, akik meg kívánják őrizni román kulturális identitásukat, románoknak tartják magukat, nyelvükben és kultúrájukban a román nyelvhez és kultúrához kötődnek. És következik a taxatív felsorolás: összesen 25 népcsoport megnevezés között ott található *a rumán, a vallach, a vlach, a vlas*. Tehát törvényes keret létezik arra, hogy a vlachok bukaresti költségvetési forrásokból támogatást kapjanak.

Megnéztem a Határon Túli Románok Hivatala (Departamentul Politici pentru Relația cu Românii de Pretutindeni) honlapját. A Hivatal nagy jelentőségű, vezetője miniszter. Kerestem, milyen fontos programokat futtatnak. 2010-től szervezik a Románok Világforumát (Forumul românilor de pretutindeni), tartanak szakmai tanácskozásokat, megkeresik a diaszpórában élő eliteket. Stratégiát nem találtam. Projektjeik: Diaspora Estival találkozó, ARC 2013 gyermektáborok, ismerd meg szomszédaidat. Pályázati úton támogatást nyújtanak kulturális, média, nevelési, hagyományápolási és civil társadalmi kategóriákban. A kifrásokot látva érthetetlen, hogy nincs pénz a Timok-völgyi román óvodára. De az is lehet, a vlachok még nem tanultak bele a pályázati rendszerbe.

A szerb–román viszony kérdése Brüsszelben vált kínossá, amikor a szerb belépési folyamat kezdetén Bukarest felborította az előre megbeszélte menetrendet. Sajtóhír szerint 2012. február 29-én „Borisz Tadiccs szerb elnöknél kínosabb helyzetben politikai aligha érezhette magát, amikor az Európai Unió székházában a média nyilvánossága elé szólították. Eredetileg megírt beszéde egy pillanat alatt okafogyottá vált, mert csak a sajtóértekezlet előtt néhány perccel tudta meg, hogy a román külügyminiszter, Cristian Diaconescu eltért az egy nappal azelőtt nagy nehezen egyeztetett forgatókönyvtől – minden EU-tagállam támogatta Belgrád csatlakozási tárgyalásainak megkezdését –, és nem járult hozzá Szerbia tagjelölti státuszának megadásához. Bukarest garanciákat kért a vlach helyzet megoldását illetően. 2012. március 1-jén Brüsszelben Szerbia és Románia képviselői a szerbiai román kisebbségre vonatkozó protokollumot írtak alá, és ezzel Románia többé nem állt Szerbia EU-s felvételének elindítása útjába. A Protokollum konkrét eredményei a timoki vlachokat illetően (még?) nem mutatkoznak.

2012 októberében a belgrádi és bukaresti parlamentek elnökei, Szerbia EU-s csatlakozási folyamatának hivatalos elindítása előtt párhuzamosan nyilatkoztak. Valeriu Zgonea román képviselőházi elnök szerint a vlach helyzet megoldatlan, erre külön oda kell figyelni, és Szerbiának éppen az integrációs folyamat keretében kell a helyzet kulcsát megtalálnia. A szerb parlament akkori elnöke, Nebojsa Stefanovic viszont ezzel teljesen ellentétes álláspontot képviselt, mert szerinte a vlach kérdés nem kérdés, minden rendben van, és a Románia és Szerbia közötti kapcsolatok probléma-mentesek.

Negotini látogatásunk során tudtuk meg Dušan Pârvulovicitól, hogy Traian Băsescu 2011-es Timok-völgyi látogatásakor megígérte, pénzügyileg támogatni fogják román nyelvű óvodák és hétvégi iskolák kialakítását. Egy év elteltével a pénzből még semmit nem kaptak, mert az illetékes minisztériumok útvesztőiben sehogyan sem boldogultak. Többszöri bukaresti útjuk sokba került – eredményt nem tudtak elérni.

Belgrád elindult az uniós tagság felé vezető úton, ugyanakkor 2012 tavaszán a román parlament két házának elnökei közös nyilatkozatban fejezik ki abbéli véleményüket, hogy Szerbiának a kisebbségi kérdést, beleértve a vlach helyzetet, megnyugtatóan meg kell oldania.

Természetesen a nemzetközi intézmények figyelme a vlach kérdésre is kiterjed – de Szerbia (Jugoszlávia) vonatkozásában az utóbbi negyedszázad folyamatosan etnikai feszültséggel terhelt. Ezek közül a vlach kérdés a kisebb gondok közé tartozik.

Az Európa Tanács elfogadta az 1333-as számú, az aromán kultúrára és nyelvre vonatkozó ajánlást, ennek a hatása alig mutatkozik meg. Az ajánlással az egyes országokat igyekeztek rábírni az érintett kultúra és nyelv támogatására, valójában szinte egyik államban sem biztosítják az aromán – ide tartozik a vlach is – közösségek számára a fennmaradásukhoz szükséges megfelelő szintű jogokat és intézményeket.

Peter Burkhard, az EBESZ szerbiai missziójának a vezetője pozitívan ítélte meg a 2014-es nemzeti tanácsi választásokat, és figyelmeztetett, hogy minden nemzeti kisebbség jogait tiszteletben kell tartani. A vlach kérdéssel külön nem foglalkozott.

